

**Индивидуалната оценка –
врата към ориентирано към
детето правосъдие:
Международни
стандарти по
правата на човека**

Focus
Working together
for children in criminal
proceedings

Проект FOCUS е съфинансиран по програма „Права, равенство и гражданство“ на Европейския съюз (2014-2020)

Съдържанието на Индивидуалната оценка – врата към ориентирано към детето правосъдие – международни стандарти по правата на човека представя възгледите само на автора и е негова/нейната отговорност. Европейската комисия не поема никаква отговорност за използването на информацията, която съдържа.

Съдържание

Благодарности	4
За проект FOCUS	5
Въведение	7
1. Обединените нации	8
1.1 Водещи принципи	8
1.2 Ключови членове, които се отнасят към децата в контакт с правосъдната система	8
a) Деца жертви	8
b) Деца заподозрени или обвиняеми	9
1.3 Общи коментари	9
2. Съвета на Европа	14
2.1 Конвенция от Ланза роте	14
2.2 Насоки за щадящо за децата правосъдие	14
2.3 Насоки за закрила на детето	15
3. Европейски съюз	17
3.1 Стратегия на ЕС за правата на децата от 2021	17
3.2 Харта на основните права на Европейския съюз	17
3.3 Директиви, които се отнасят за децата жертви и децата извършители	18
a) Деца, които са заподозрени	19
b) Деца - жертви	23

Благодарности

Индивидуалната оценка – врата към правосъдие, насочено към детето: Международните стандарти за правата на човека е разработена като част от проекта FOCUS и е компонент от набор от инструменти и ресурси на FOCUS. Международните стандарти за правата на човека представляват обобщение на приложимите стандарти за индивидуална оценка на обстоятелствата и нуждите на децата в наказателното производство.

Анемиеке Волтиус, изследовател, медиатор и учител, поема водеща роля в развитието на изследването, като същевременно получи ценен принос от експерти на FOCUS и Силвия Рандацо, експерт по детско правосъдие, Ребека О'Донъл, Child Circle и Мариама Диало, регионален програмен мениджър «Достъп до правосъдие», Регионален офис на Terre des hommes за Европа и Оринда Жони, регионален координатор на проект „Фокус“.

За проект FOCUS

Проект FOCUS¹ (2020-2022) е финансиран от Европейския съюз проект, който има за цел да насърчава и подкрепя прилагането на правните задължения на ЕС за провеждане на **индивидуална оценка на нуждите и обстоятелствата на деца, въвлечени в наказателни производства като жертви, извършители или заподозрени**. Тези задължения са част от три директиви на ЕС, касаещи борбата с сексуалното насилие и сексуалната експлоатация², правата на жертвите на престъпления³ и процесуалните гаранции⁴ в зависимост от тяхното транспониране, понякога частично в националното законодателство.

Крайната цел на проекта е да подкрепи правосъдието, насочено към детето, и да гарантира, че децата в контакт със закона, като жертви и като нарушители, получават индивидуални грижи и имат достъп до персонализирана подкрепа и отговор, включително чрез процеси на възстановително правосъдие. Партньорите на FOCUS виждат прилагането на **всеобхватен и мултидисциплинарен процес на индивидуална оценка като вход към правосъдието, насочено към детето**. Фокусът е насочен по-специално към:

1. Да избрани систематични практики за индивидуална оценка с по-често приложение при деца, участващи в наказателни производства.
2. Да надгради знанията, капацитета и уменията на професионалистите в младежкото правосъдие относно стандартите, инструментите, процедурите и процесите при използването на мултидисциплинарна индивидуална оценка с деца в наказателното производство.
3. Да изгради знанията и капацитета на децата относно техните права в системата на наказателното правосъдие и овластяване на децата да бъдат агенти на промяната и застъпници за правосъдие, насочено към детето.

Проектът фасилитира ученето чрез международен взаимен обмен на практики между петте целеви страни: България, Гърция, Сърбия, Румъния и Холандия. Партньорите на FOCUS идентифицираха пропуски между теорията и практиката при прилагането на индивидуални практики за оценяване, пропуски, които бяха преодоляни чрез предоставяне на професионалистите на нови практически инструменти и ресурси за прилагане и систематизиране на процеса и практиката на индивидуална оценка в техните страни.

Основните разработени инструменти и ресурси на FOCUS са:

¹<https://tdh-europe.org/our-work/focus-on-my-needs-working-together-for-children-in-criminal-proceedings-/7144>

² Директива 2011/93/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 13 декември 2011 година относно борбата със сексуалното насилие и със сексуалната експлоатация на деца, както и с детската порнография и за замяна на Рамково решение 2004/68/ПВР на Съвета

³ Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 година за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета

⁴ Директива (ЕС) 2016/800 на Европейския парламент и на Съвета от 11 май 2016 година относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство

1. Стандартите FOCUS: предоставят ръководни принципи за извършване на индивидуални оценки за деца, участващи в наказателни производства, включително зачитане на Хартата на основните права и Конвенцията на ООН за правата на детето (инструмент)
2. Инструментът за саморефлексия на стандартите FOCUS: придружава стандартите FOCUS и подпомага заинтересованите страни и професионалистите в осмислянето на това как стандартите се прилагат или могат да бъдат прилагани по-добре в тяхната практика или в техните национални системи (инструмент).
3. Инструментът за проучване FOCUS: помага на заинтересованите страни да преразгледат състоянието на развитието на индивидуалните процеси на оценка (инструмент)
4. Референтната таблица FOCUS за напредък помага на заинтересованите страни да идентифицират действия за постигане на подобрения (инструмент)
5. Инструментът за пилотно планиране FOCUS: помага на заинтересованите страни да планират пилотни дейности за подобряване на индивидуалните процеси на оценка (инструмент)
6. Резюме на изследване в Европа на FOCUS за индивидуална оценка с деца (ресурси)
7. Международни стандарти по правата на човека, приложими към индивидуалните практики за оценка (ресурси)
8. Въпроси и отговори за индивидуална оценка – портал към правосъдие, насочено към детето: ключови концепции и често задавани въпроси (ресурси).
9. Материали по FOCUS за подобряване на капацитета са: наръчник за обучение, техническа платформа, модули за електронно обучение

Въведение

Този преглед предоставя кратка индикация за ключови източници на право относно мултидисциплинарни индивидуални оценки на обстоятелствата и нуждите за деца, участващи в наказателноправни производства както на международно, така и на европейско ниво. Той служи като основа за стандартите на FOCUS и учебните материали.

Позовава се на Конвенцията на ООН за правата на детето, съответните общи коментари, издадени от Комитета на ООН по правата на детето, Хартата на основните права на ЕС и няколко директиви на ЕС, които определят задължения по отношение на децата, участващи в наказателно производство. Той също така се позовава на инструментите на Съвета на Европа – по-специално Конвенцията от Ланзароте и Насоките на Съвета на Европа относно правосъдието, подходящо за деца.

1.Обединените нации

Конвенцията за правата на детето е най-ратифицираната обвързваща международна конвенция за правата на човека, предоставяща на правителствата и професионалистите насоки, които могат да повлияят на взаимодействието с деца жертви и заподозрени деца. Думите индивидуални оценки все още не се използват в текста от 1989 г., но е заложена идеята, че децата трябва да се подлагат на оценки, за да се определи как са включени и от какво се нуждаят, когато влязат в контакт с правосъдната система. Споменаваме също неговите ръководни принципи и ключови членове, отнасящи се до правосъдието над децата и защитата от насилие, които се занимават с използването на индивидуални оценки за справяне с обстоятелствата и нуждите на децата и за насочване на професионалистите.

1.1 Водещи принципи

Добре е да се повторят ръководните принципи на КПД: Съгласно целите на КПД, най-добрите интереси на детето трябва да преобладават при всички решения, отнасящи се до децата (член 3), което включва всички деца до 18-годишна възраст. Децата не трябва да бъдат дискриминирани по какъвто и да е признак (член 2), те имат право на живот, здраве и развитие (член 6) и трябва да бъдат изслушани и да участват по въпросите и решенията, които ги засягат (член 12).

1.2 Ключови членове, които се отнасят към децата в контакт с правосъдната система

а) Деца жертви

Член 19 се отнася до деца, жертви на насилие. Той подчертава, че държавите-страни трябва да имат подходящи закони за забрана на насилието, но също така изисква държавите да прилагат административни, социални и образователни мерки за защита на децата. Насилието включва всички форми на насилие, както физическо, така и психологическо. Държава-страна е длъжна да предприеме защитни мерки, включително създаване на социални програми и механизми за справяне със случаите на малтретиране на деца.

Член 39 директно определя защитата на децата жертви, като посочва, че децата и младите хора имат право да се възстановят от трудностите, които срещат, и трябва да очакват да получат помощта, която им позволява да го направят. Това включва помощ на жертви и оцелели от насилие, сексуално насилие, пренебрегване, експлоатация от всякакъв вид, злоупотреба, изтезания, въоръжен конфликт и трафик.

Член 39 не се отнася пряко до използването на инструменти за оценка. В него обаче се казва, че помощта, която трябва да бъде предоставена, трябва да гарантира, че децата и младите хора могат да се възстановят в среда, която насърчава тяхното достойнство, здраве и самоуважение, и че техните възгледи се вземат предвид по отношение на вида на помощта, която получават, което също трябва да е в техен най-добър интерес.

b) Деца заподозрени или обвиняеми

В членове 37 и 40 КПД определя подробни стандарти за системите за детско правосъдие, като гласи, че: „Държавите-членки се стремят да насърчават създаването на закони, процедури, органи и институции, специално приложими към деца, за които се твърди, че са обвинени или признати като нарушил наказателния закон“.

Членове 37 и 40 разглеждат правата на справедлив процес и специален подход, ориентиран към децата. Всеки, който работи с деца в рамките на наказателната система, трябва да вземе предвид педагогическите цели като развитието и развиващите се способности на детето. Тъй като децата непрекъснато растат – подобряват своите способности и умения и допълнително се развиват – те трябва да могат да се учат от грешките си. Важни аспекти включват образование и реинтеграция, минимална възраст за наказателна отговорност, ролята на родителите и съобразени с децата процедури – включително ефективно участие. Използването на отклоняване се насърчава, когато е възможно (държане на децата далеч от системата на наказателното правосъдие), както и използването на специфични за децата присъди и лишаване от свобода като последна мярка и за най-кратък подходящ период от време.

1.3 Общи коментари

След приемането на КПД правата на децата се развиха. Комисията по правата на детето, отговаряща за докладването на държавата и отправянето на препоръки към държавите страни, също иска да включи тези разяснения и тенденции в своята работа. През последното десетилетие бяха издадени няколко общи коментара на Комитета по правата на детето, за да бъде приложима и работеща. Някои се позовават конкретно на индивидуалната оценка на детето, особено най-новите:

Общ коментар No 14 (2013) относно правото на детето да се вземат предвид неговите най-добри интереси като първостепенно значение (Чл. 3, пар. 1)⁵

*Част V се занимава с прилагането: оценяване и определяне на най-добрите интереси на детето. защитата на „най-добрите интереси на детето“ е право, принцип и процесуално правило, основаващо се на оценка на всички елементи от интересите на дете или деца в конкретна ситуация. Когато се оценяват и определят най-добрите интереси на детето с оглед вземане на решение по отношение на конкретна мярка, следва да се следват посочените по-долу стъпки: а) първо, в конкретната фактическа обстановка по случая да се установи кои елементи имат отношение към оценката на най-добрите интереси, да им се придаде конкретно съдържание и да се определи тежестта на всеки от тях спрямо останалите; б) второ, за тази цел се следва производство, осигуряваща правни гаранции и правилно прилагане на правото. **Оценката и определянето на най-добрите интереси на детето са две стъпки, които трябва да се следват, когато е необходимо да се вземе решение.***

„Оценката на най-добрите интереси“ включва оценяване и балансиране на всички елементи, необходими за вземане на решение в конкретна ситуация за конкретно отделно дете или група деца. Извършва се от лицето, което взема решения, и неговия персонал – ако е възможно, мултидисциплинарен екип – и изисква участието на детето. „Определянето на най-добрите интереси“ описва процес със строги процедурни гаранции, предназначени да определят най-добрите интереси на детето въз основа на оценка на най-добрите интереси.

Общ коментар № 5 (2003) Общи мерки за прилагане на Конвенцията за правата на детето (чл. 4, 42 и 44, ал. 6), които могат да бъдат релевантни за изграждането на системи във връзка с процес за разработването на индивидуална оценка⁶

Комитетът по правата на детето изготви този общ коментар с цел очертаване задълженията на държавите – страни по Конвенцията, за разработване на така наречените от него „общии мерки за изпълнение“. Различните съставни части на това понятие са сложни и Комитетът подчертава, че вероятно с времето ще издаде по-подробни общи коментари относно отделните елементи, за да разшири настоящите общи очертания. В своя общ коментар № 2 (2002) със заглавие „Ролята на независимите национални институции по правата на човека в утвърждаването и закрилата на правата на детето“ той вече е развил това понятие по-подробно

По този начин, при прилагането на всички аспекти на правата на детето, държавите страни имат задължения да разполагат с умения за прилагане (например независими национални институции за правата на човека), за да видят дали тези права наистина са вградени и изпълнявани.

Общ коментар № 13 (2011) Правото на детето на свобода от всички форми на насилие⁷

⁵ https://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf

⁶ <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPrICAqhKb7yhysiQql8gX5Zxh0cQqSRzx6Zd2%2FQRsDnCTcaruSeZhPr2vUevjbn6t6GSi1fheVp%2Bj5HTLU2Ub%2FPZZtQWn0jExFVnWuhiBbqgAj0dWBoFGbK0c>

⁷ https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.13_en.pdf

Този ОК предоставя допълнителни подробности за това, което е необходимо, за да се предпазят децата от насилие, и информация за това как трябва да се третират, ако са преживели насилие.

В № 50 се споменава следното, което също се занимава с мултидисциплинарна оценка на техните нужди: *„Лицето, получило сигнал, трябва да е получило ясни насоки и обучение относно времето и начина за отнасяне на въпроса до съответната агенция, отговорна за координиране на ответните мерки. След това въпросът може да се пренасочи междусекторно от обучени специалисти и администратори, когато се установи, че децата имат нужда от закрила (незабавна или дългосрочна) и специализирани услуги. Специалистите, които работят в системата за закрила на децата, трябва да бъдат обучени в областта на междуведомственото сътрудничество и протоколите за съвместна работа. Процесът ще включва: а) основана на участие, мултидисциплинарна оценка на краткосрочните и дългосрочните нужди на детето, полагащите грижи лица и семейството, която оценка приканя към и придава надлежно значение на възгледите на детето и на полагащите грижи лица и семейството; б) споделяне на резултатите от оценката с детето, полагащите грижи лица и семейството; в) насочване на детето и семейството към комплексни услуги, които да удовлетворят техните нужди; и г) проследяване и оценка на адекватността на мярката за интервенция..“*

Общ коментар № 24 (2019) относно правата на детето в системата на детското правосъдие⁸

Този ОК включва специфичен параграф (109) относно индивидуалните оценки и мултидисциплинарните подходи, но за първи път се споменава под №. 11:

„Ранната интервенция за деца, които са под минималната възраст за наказателна отговорност, изисква дружелюбни към децата и мултидисциплинарни отговори на първите признаци на поведение, които, ако детето е над минималната възраст за наказателна отговорност, биха се считали за престъпление. Трябва да се разработят програми за интервенция, основани на доказателства, които отразяват не само множеството психосоциални причини за такова поведение, но и защитните фактори, които могат да засилят устойчивостта.“

„Интервенциите трябва да бъдат предшествани от цялостна и интердисциплинарна оценка на нуждите на детето. Като абсолютен приоритет децата трябва да бъдат подкрепяни в техните семейства и общности. В изключителни случаи, които изискват настаняване извън дома, такава алтернативна грижа трябва за предпочитане да бъде в семейна среда, въпреки че настаняването в резидентна грижа може да е подходящо в някои случаи, за да се осигури необходимия набор от професионални услуги. То трябва да се използва само като крайна мярка и за най-краткия подходящ период от време и следва да бъде предмет на съдебен контрол.“

Под раздел: V. Организация на системата на детското правосъдие

№ 109 гласи: „Освен това се насърчават индивидуалните оценки на децата и мултидисциплинарният подход. Особено внимание трябва да се обърне на специализираните

⁸ <https://undocs.org/en/CRC/C/GC/24>

услуги в общността за деца, които са под възрастта за наказателна отговорност, но за които се оценява, че се нуждаят от подкрепа. ”

Общ Коментар № 12 (2009) Право на детето на изслушване⁹

Фокусът на този общ коментар е допълнително обяснение на член 12 от КПД, правото да бъдеш изслушан. Той не споменава индивидуалните оценки като такива, но разглежда в няколко точки важноста на оценката на капацитета на детето. Вижте № 44:

Оценка на способностите на детето 44: *“На възгледите на детето трябва да се придаде надлежното значение, когато въз основа на специфичен за случая анализ се установи, че детето е способно да формира свои собствени възгледи. Ако детето е способно да формира възгледи разумно и независимо, отговорното за вземането на решение лице трябва да вземе предвид възгледите на детето като съществен фактор при разрешаването на въпроса. Необходимо е да се разработи добра практика за оценяване на възможностите на детето.”*

В съответствие с чл.12 от КПД и Общия коментар CRC/C/GC/12 от 2009 г. относно правото на детето да бъде изслушано; децата имат право да бъдат изслушани във всички съдебни и административни производства, които ги засягат. Това включва индивидуални процеси на оценка, при които детето – жертва или заподозряно – трябва да бъде изслушано, техните възгледи трябва да бъдат взети предвид и да им се отдаде необходимата тежест, а участието им е възможно и подходящо за възрастта му. Прилагането на това право е широко концептуализирано като „участие“, въпреки че самият термин не се появява в Конвенцията.

„Концепцията за участие подчертава, че включването на деца не трябва да бъде само моментно действие, но и отправна точка за интензивен обмен между деца и възрастни относно разработването на политики, програми и мерки във всички съответни контексти от живота на децата” – CRC/C/GC/12.

Това право на участие е допълнително уточнено от Комитета в Общ коментар 12 в петте стъпки на „Осмилено участие“. За деца и младежи участието в наказателни дела е тяхно право. Когато млади заподозрени или жертви не са информирани за процедурата и не могат да разкажат за случилото се с тях, те могат да пропуснат възможности, които могат значително да подобрят тяхното благосъстояние. Когато се приемат сериозно и се чувстват изслушани, те са по-добре свързани с обществото, увеличавайки шанса да разбират, да се доверяват, да си сътрудничат и да общуват по-добре с власти като полицията, грижите за младежта и социалните работници. Участието предоставя на младите хора възможност да научат в какво са добри, да поемат отговорност за своите действия и да се развиват в широк смисъл. Комитетът отбелязва, че детското участие е инструмент за стимулиране на пълното развитие на личността и развиващите се способности на детето. Концепцията подчертава, че включването на деца трябва да бъде не само моментно действие, но и отправна точка за интензивен обмен между деца и възрастни. Освен това участието гарантира, че правата на децата от уязвими групи са защитени. (Berger & Wolthuis, 2021)

⁹ <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>

За да направи участието „смислено“, трябва да се вземат предвид пет стъпки според Комитета (GC 12):

- ◆ **Информация:** Децата трябва да знаят за правото си да изразяват мнението си и за въздействието, което техните възгледи ще имат върху резултата, като възможните решения и техните последици.
- ◆ **Изслушане:** Децата трябва да са сигурни, че възрастният, който отговаря за изслушването, е готов да слуша и сериозно ще обмисли това, което детето е решило да съобщи. Важното тук е, че участието на децата е доброволно и трябва да се осъществява в безопасна среда, където децата се чувстват свободни да споделят своите възгледи.
- ◆ **Оценка на капацитета на детето:** Ако децата са способни да формират собствени възгледи, те се претеглят като важен фактор за решаването на проблема. Трябва да се разработят добри практики за оценка на капацитета на детето.
- ◆ **Обратна връзка:** на възгледите на децата се придава необходимата тежест. Това означава, че те трябва да бъдат информирани за резултата от процеса, обяснявайки как са били взети предвид техните възгледи.
- ◆ **Жалби, средства за защита и обезщетение:** Когато правата на децата са пренебрегнати или нарушени, трябва да е ясно дали може да се обърне внимание на медиация или механизъм за жалба.

2. Съвета на Европа

2.1 Конвенция от Ланза роте

Конвенцията на Съвета на Европа за защита на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие (Конвенция от Ланза роте от 2007 г.) съдържа важни правила и разпоредби, както и правила и разпоредби, свързани с разследването, наказателното преследване и процесуалното право (глава VII). Не се споменават индивидуални оценки, но свързаните с тях аспекти като подходящи за децата методи и принципи се разглеждат в тази Конвенция.

Глава V – Програми или мерки за намеса Член 15 – Общи принципи in item 3 it says: *Всяка страна осъществява в съответствие с вътрешното си законодателство оценка на опасностите и възможните рискове от повторно извършване на престъпленията, установени в съответствие с настоящата Конвенция, от лицата, посочени в член 16, точки 1 и 2, с цел определяне на подходящи програми или мерки.*

2.2 Насоки за щадящо за децата правосъдие

В съответствие с КПД, Съветът на Европа разработи Насоки за правосъдие, подходящо за деца през 2010 г. Тези насоки очертават, че процедурите в детското правосъдие трябва да бъдат щадящи за децата. Една щадяща за децата правосъдна система трябва да се отнася към тях с достойнство, уважение, грижа и справедливост. Механизмите трябва да бъдат достъпни, разбираеми и надеждни, да изслушват децата, да приемат техните възгледи сериозно и да гарантират, че интересите на тези, които не могат да изразят себе си, също са защитени. То настройва темпото си към децата: не е нито експедитивно, нито продължително, но сравнително бързо – Насоки на Съвета на Европа за правосъдие, подходящо за деца (предговор)

Правосъдието, щадящо за децата, е правосъдие, което е:

- ◆ Достъпно
- ◆ Съобразено с възрастта
- ◆ Бързо
- ◆ Прилежно
- ◆ Адаптирано и фокусирано върху нуждите на детето
- ◆ Зачитане на правото на справедлив процес
- ◆ Зачитане на правото на участие и разбиране
- ◆ Зачитане на правото на личен и семеен живот

◆ Зачитане на правото на почтеност и достойнство

Относно оценката, Насоките казват в т. 5. Мултидисциплинарен подход в № 16: **“При пълно зачитане на правото на детето на личен и семеен живот следва да се насърчава тясното сътрудничество между различните специалисти, за да се постигне всеобхватно разбиране за детето и да се прецени неговото правно, психологическо, социално, емоционално, физическо и когнитивно състояние.”**

А в № 17 се подчертава, че: **“За професионалистите, които работят със или за децата (като например адвокати, психолози, лекари, полицейски служители, служители на имиграционните служби, социални работници и медиатори) следва да се установи обща рамка за оценяване в производства или процедури, в които участват или са засегнати деца, за да се осигури всякаква необходима подкрепа на вземащите решения лица, като така им се даде възможност да служат найдобре на интересите на децата в дадения случай.”**

В секция В относно Висшите интереси на детето, № 36 казва: **“Висшите интереси на детето следва да са от първостепенно значение във всички дела, в които са въввлечени деца. Необходимо е да се извърши точна оценка на ситуацията. Настоящите насоки насърчават разработването на мултидисциплинарни методи за преценка на висшите интереси на детето, като признават трудността на тази задача. Тази преценка се усложнява още повече в случаите, когато е необходимо да се постигне баланс между споменатите интереси и интересите на други засегнати страни, като например други деца, родители, жертви и т.н. Балансирането на интересите следва да се изпълнява професионално, отделно за всеки случай.”**

Важна е също така и т. №: 37 **“Висшите интереси на детето трябва винаги да се разглеждат в съчетание с другите права на децата, например правото да бъдат изслушвани, правото да бъдат защитени от насилие, правото да не бъдат отделяни от родителите им и т.н. 18 По правило трябва да се използва всеобхватен подход.”**

2.3 Насоки за закрила на детето

Съветът на Европа се занимава с различните форми на насилие срещу деца чрез своите стандарти, изграждане на капацитет и дейности за повишаване на осведомеността. Той се ангажира да работи и подкрепя своите 47 държави-членки при прилагането на Програмата на ООН за устойчиво развитие до 2030 г., по-специално член 16.2 **за прекратяване на всички форми на насилие срещу деца [ending all forms of violence against children](#)**.¹⁰

В Политическите насоки на Съвета на Европа относно Интегрирани национални стратегии за защита на децата от насилие и Препоръка CM/Rec (2009) 10 в 4.2 относно професионалното обучение е посочено:

¹⁰ <https://rm.coe.int/ending-all-forms-of-violence-against-children-by-2030-the-council-of-e/1680732f2d>

№ 4. „Всички съответни специалисти трябва да имат умения за предотвратяване, разкриване и ефективно реагиране на насилието над деца. За тази цел разпоредбите на националните учебни програми трябва да включват задължително, текущо обучение за превенция, идентифициране, оценка и докладване на насилие над деца, както и защита и непрекъснатост на грижите за децата. Обучението трябва да следва цялостен подход и да дава приоритет на ранното идентифициране на потенциалните рискове за благосъстоянието на детето.“

3. Европейски съюз

3.1 Стратегия на ЕС за правата на децата от 2021

Най-новият документ, изготвен на ниво Европейски съюз (ЕС), който се занимава с приятелско към децата правосъдие, е Стратегията на ЕС за правата на детето от 2021 г., която е разработена за деца и с деца. Децата трябва да имат достъп до информация, предоставена по подходящ за децата начин, за да могат ясно да знаят какви са техните права и в този случай какво планира да направи ЕС за тях.

Част 4 се занимава с причетост към децата правосъдие и се стреми към „ЕС, в който съдебната система защитава правата и нуждите на децата“. Той не навлиза в подробности, като описание на оценката на индивидуалните потребности, но подчертава важността на вземането на всички решения с участието и говоренето на самите деца.

Нуждаем се от стратегия, която да включва всички деца и която подкрепя децата в уязвими ситуации и имаме нужда от стратегия, която насърчава и подкрепя правото ни да участваме в решения, които ни засягат. Защото нищо, което се решава за деца, не трябва да се решава без деца. Време е да се нормализира участието на децата.

Заклучения на децата, 13-ти
Европейски форум по правата на

3.2 Харта на основните права на Европейския съюз¹¹

Член 24 на Хартата на основните права на Европейския съюз (2012) се отнася за:

Правата на детето 1. „Децата имат право на закрила и на грижите, необходими за тяхното благоденствие. Те могат да изразяват свободно своето мнение. То се взема под внимание по въпросите, които ги засягат, в зависимост от възрастта и зрелостта им. 2. При всички действия, които се предприемат от публичните власти или частни институции по отношение на децата, висшият интерес на детето трябва да бъде от първостепенно значение..“

Изразът „индивидуална оценка“ не е употребен.

¹¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN>

3.3 Директиви, които се отнасят за децата жертви и децата извършители

а) Деца, които са заподозрени

Член 7 – Право на индивидуална оценка (заб. В официалния превод на български се използва „лична характеристика“)

1. Държавите членки гарантират отчитането на специалните потребности на децата от гледна точка на закрила, образование, обучение и социална интеграция.
2. За тази цел на децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство, се изготвя личностна характеристика. При изготвянето на личностната характеристика се обръща внимание по-специално на личността и степента на зрелост на детето, на неговата икономическа, социална и семейна среда, както и всякакъв друг конкретен белег за уязвимост, който може да характеризира детето.
3. Обхватът и съдържанието на личностната характеристика могат да са различни в зависимост от обстоятелствата по случая, мерките, които могат да бъдат предприети, ако детето бъде признато за виновно в извършването на престъплението, в което е обвинено или заподозряно, както и дали на детето е била изготвена личностна характеристика в близкото минало.
4. Личностната характеристика има за цел да установи и да отбележи в съответствие с процедурата за протоколиране в съответната държава членка такава информация за индивидуалните черти на детето и конкретните обстоятелства, свързани с него, която може да се използва от компетентните органи, когато:
  - а) решават дали да бъде предприета конкретна мярка в полза на детето;
  - б) преценяват целесъобразността и ефективността на всякакви мерки за процесуална принуда по отношение на детето;
  - в) вземат решение или предприемат действие в хода на наказателното производство, включително при постановяването на присъдата.
5. Личностната характеристика се изготвя на най-ранния подходящ етап на производството и — при спазване на параграф 6 — преди повдигане на обвинението.
6. При липса на личностна характеристика обвинението може въпреки това да бъде повдигнато, при условие че това е в най-добрия интерес на детето и че личностната характеристика във всички случаи ще бъде на разположение в началото на съдебните заседания в съдебната фаза на производството.
7. Личностната характеристика се изготвя с активното участие на детето. Тя се изготвя от квалифицирани служители, като се следва, доколкото е възможно, мултидисциплинарен подход и, когато е целесъобразно, се включва и носителят на родителска отговорност или друго подходящо пълнолетно лице, както е посочено в членове 5 и 15, и/или квалифициран специалист.
8. Ако елементите, които стоят в основата на личностната характеристика, се променят значително, държавите членки гарантират актуализирането на характеристиката по време на цялото наказателно производство.
9. Държавите членки могат да предвидят дерогация от задължението за изготвяне на личностна характеристика, ако дерогацията е оправдана при обстоятелствата по делото и при условие че тя е съвместима с най-добрия интерес на детето.

Правото на детето на индивидуална оценка на нуждите му, когато е жертва, заподозрян или обвиняем в наказателно производство, е по-ясно предвидено в член 22 от Директива 2012/29/ЕС за установяване на минимални стандарти относно правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпление¹²

и член 7 от Директива (ЕС) 2016/800 относно процесуалните гаранции за деца, които са заподозрени или обвиняеми в наказателно производство.¹³

Правилната, мултидисциплинарна и стабилна индивидуална оценка, извършена на възможно най-ранен етап, всъщност е от съществено значение за гарантиране на пълното упражняване на редица други права за детето, участващо в наказателно производство, било като жертва, заподозрян или обвиняем. Това е ключов инструмент за активиране на цялостен справедлив и ориентиран към детето правосъден процес, при който на детето се гледа преди всичко като на дете.

По отношение на особено уязвимите категории деца жертви, Директива 2011/93 на ЕС относно борбата със сексуалното насилие и сексуалната експлоатация на деца и детската порнография (съображение 30)¹⁴ и Директива 2011/36 на ЕС относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него (Чл. 16)¹⁵ включва и разпоредби относно индивидуалните оценки за деца, извършвани в техен най-добър интерес.

В последната спомената директива, напромер, в член 12. Т. 4 «Защита на жертвите на трафик на хора в наказателното разследване и наказателното производство»:

“Без да се засягат правата на защита и въз основа на направена от компетентните органи индивидуална оценка на личните обстоятелства на жертвата, държавите-членки гарантират, че жертвите на трафик на хора са обект на специално отношение с цел предотвратяване на евентуално вторично виктимизиране, като в рамките на възможното и в съответствие с основанията, определени в националното право, както и с правилата за съдебна преценка, съдебна практика и насоки, се избягва следното:

а) повторни разпити по време на разследването, наказателното преследване или съдебното производство, когато това не е необходимо;

б) визуалният контакт между жертвите и обвиняемите, включително при даването на показания, например при разпит или кръстосан разпит, чрез подходящи средства, включително чрез използване на подходящи комуникационни технологии;

в) даването на показания в открито заседание на съда; както и

г) задаването на въпроси за личния живот, когато това не е необходимо.”

Индивидуалните оценки на нуждите се извършват с тясното участие на детето – Директива (ЕС) 2016/800, 7/7.

¹² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>

¹³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0800>

¹⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0093>

¹⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036>

Разпоредби за това какво трябва да включва индивидуалната оценка

Въпреки че много остава на държавите-членки да решат как да прилагат такива механизми, някои разпоредби са споменати в директивите.

За заподозрени/обвиняеми деца Директива (ЕС) 2016/800 предоставя насоки. Във встъпителните бележки се споменава следното“

(36) “При изготвянето на личностна характеристика следва да се обръща внимание по-специално на личността и степента на зрелост на детето, на неговата икономическа, социална и семейна среда, включително средата, в която живее, както и на всякакъв друг конкретен белег за уязвимост на детето, като например затруднения в ученето и общуването.”

(37) “Следва да бъде възможно да се адаптират обхватът и съдържанието на личностната характеристика в зависимост от обстоятелствата по делото, като се вземат предвид тежестта на престъплението, в което е обвинено или заподозряно детето, и мерките, които биха могли да бъдат предприети, ако детето бъде признато за виновно в извършването на такова престъпление. Личностна характеристика, изготвена за същото дете в близкото минало, би могла да бъде използвана, ако бъде актуализирана.”

(38) “Компетентните органи следва да вземат предвид информацията, получена от личностната характеристика, когато определят дали следва да се предприеме конкретна мярка по отношение на детето, като например предоставяне на практическо съдействие, когато преценяват целесъобразността и ефективността на всякакви мерки за процесуална принуда по отношение на детето, например решения относно предварително задържане или алтернативни мерки, както и при отчитане на индивидуалните черти на детето и конкретните обстоятелства, свързани с него, когато вземат решение или действие в контекста на наказателното производство, включително когато постановяват присъда. Когато все още няма получена личностна характеристика, това не следва да възпрепятства компетентните органи да вземат такива мерки или решения, при положение че се съобразяват с условията, посочени в настоящата директива, включително да изготвят личностна характеристика на възможно най-ранен етап на производството. Целесъобразността и ефективността на мерките или решенията, взети преди изготвянето на личностната характеристика, могат да бъдат преразгледани, когато бъде получена характеристиката.”

(39) “Личностната характеристика следва да се изготвя на възможно най-ранен етап на производството и своевременно, така че информацията, получена от нея, да може да бъде взета предвид от прокурора, съдията или друг компетентен орган преди повдигане на обвинението за целите на съдебното производство. Следва обаче да бъде възможно повдигане на обвинение при липса на личностна характеристика, при условие че това е в най-добрия интерес на детето. Такъв би могъл да бъде случаят например, когато детето е задържано в рамките на досъдебното производство и изчакването на изготвянето на личностна характеристика ще удължи ненужно срока на това задържане.”

(40) “Държавите членки следва да могат да предвидят дерогации от задължението за изготвяне на личностна характеристика, когато такава дерогация е оправдана при обстоятелствата по делото, като

се отчитат, *inter alia*, тежестта на престъплението, в което е обвинено или заподозряно детето, и мерките, които биха могли да бъдат наложени, ако детето бъде признато за виновно за това престъпление, при условие че дерогацията е съвместима с най-добрия интерес на детето. В този контекст всички относими елементи следва да се вземат под внимание, включително дали в близкото минало е изготвяна личностна характеристика на детето в рамките на наказателно производство или дали случаят може да бъде разгледан без повдигане на обвинение .”

b) Деца - жертви

Член 22

Индивидуална оценка на жертвите с цел установяване на специфичните им нужди от защита

1. Държавите членки гарантират, че жертвите получават навременна и индивидуална оценка в съответствие с националните процедури, за да се определят специфичните им нужди от защита и да се установи дали и до каква степен те ще се ползват от специални мерки в хода на наказателното производство съгласно предвиденото в членове 23 и 24, поради особената им уязвимост по отношение на вторично и повторно виктимизиране, сплашване и отмъщение.
2. При индивидуалната оценка се отчитат по-специално:
  - a) личните характеристики на жертвата;
  - б) видът или характерът на престъплението; и
  - в) обстоятелствата на престъплението.
3. В рамките на индивидуалната оценка особено внимание се обръща на жертви, на които е причинена значителна вреда поради тежестта на престъплението; на жертви на престъпление, подбудено от предразсъдъци или дискриминация, които могат да са свързани по-специално с личните характеристики на жертвите; на жертви, които се намират в отношения или зависимост от извършителя на престъплението, които ги правят особено уязвими. В това отношение се отчитат надлежно жертвите на тероризъм, организирана престъпност, трафик на хора, основано на пола насилие, насилие при близки взаимоотношения, сексуално насилие или експлоатация или престъпление от омраза и на жертвите с увреждания.
4. За целите на настоящата директива за децата жертви се счита, че имат специфични нужди от защита поради уязвимостта им към вторично и повторно виктимизиране, сплашване и отмъщение. За да се определи дали и до каква степен те биха могли да се ползват от специалните мерки, предвидени в членове 23 и 24, за децата жертви се прави индивидуална оценка съгласно предвиденото в параграф 1 от настоящия член.
5. Обхватът на индивидуалната оценка може да се адаптира в съответствие с тежестта на престъплението и степента на очевидните вреди, претърпени от жертвата.
6. Индивидуалните оценки се правят с активното участие на жертвите, като се вземат предвид техните желания, включително когато жертвите не желаят да се ползват от специалните мерки, предвидени в членове 23 и 24.
7. Когато елементите, които са в основата на индивидуалната оценка, са се променили значително, държавите членки гарантират, че тя се актуализира в хода на наказателното производство.

Правото на детето на индивидуална оценка на неговите нужди, когато е жертва, е по-ясно предвидено в член 22 от Директива 2012/29/ЕС, който установява минимални стандарти относно правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпление. Правилната, мултидисциплинарна и всеохватна индивидуална оценка, извършена на възможно най-ранен етап, всъщност е от съществено значение за гарантиране на пълното упражняване на редица други права за детето, участващо в наказателно производство, било като жертва, заподозрян или обвиняем. Това е ключов инструмент за активиране на цялостен

справедлив и ориентиран към детето правосъден процес, при който на детето се гледа преди всичко като на дете.

По отношение на особено уязвимите категории деца жертви, Директива 2011/92 на ЕС относно борбата със сексуалното насилие и сексуалната експлоатация на деца и детската порнография (съображение 30) и Директива 2011/36 на ЕС за предотвратяване и борба с трафика на хора и защита на неговата жертви (член 16), включва и разпоредби относно индивидуалните оценки за деца, извършени в техен най-добър интерес.

Индивидуалната оценка по-специално взема предвид личността и зрелостта на детето, икономическия, социален и семеен произход на детето и всякакви специфични уязвимости, които детето може да има (член 7 от Директива 2016/800). По време на оценяването е необходимо да се гарантира, че детето е информирано по подходящия начин, че то дава подходяща възможност и условия да формира собствени възгледи и да изразява тези възгледи свободно и в съответствие с възрастта и зрелостта си.

Мултидисциплинарна и холистична оценка, предоставена на възможно най-ранен етап, ще позволи висшите интереси на детето да бъдат основно съображение в производството, например чрез подпомагане на достъпа на децата до наличните мерки за подкрепа, включително възстановително правосъдие. Освен това, индивидуализираният и мултидисциплинарен подход е от решаващо значение за избягване на дискриминация: по-специално когато идентифицира многообразието/ите на децата като обхваща силните страни и уязвимостите, които трябва да бъдат адресирани, а не дискриминирани.

За децата жертви има по-малко специфични разпоредби за това как трябва да се извършва индивидуална оценка и от кого, отколкото за заподозрени деца или нарушители (в сравнение с Директивата за процесуалните гаранции на детето от 2016 г.).

За тази категория деца индивидуалната оценка има за цел по-специално да определи степента, до която те са изложени на риск от вторична и повторна виктимизация, от сплашване и отмъщение и какви специални мерки за закрила изискват¹⁶. Индивидуалната оценка трябва да вземе предвид:

- ◆ Личностните характеристики на жертвата, като неговата или нейната възраст, пол и полова идентичност или изразяване, етническа принадлежност, раса, религия, сексуална ориентация, здраве, увреждане, статус на пребиваване, трудности в общуването, връзка или зависимост от нарушителя, напр. както и предишния им опит от престъпления.
- ◆ Видът или естеството и обстоятелствата на престъплението, като например дали става дума за престъпление от омраза, пристрастно престъпление или престъпление, извършено с дискриминационен мотив, сексуално насилие, насилие в близки отношения, дали нарушителят е бил в положение на контрол, дали местожителството на жертвата е в район с висока престъпност или доминиран от банди, или дали страната на произход на жертвата не е държавата членка, в която е извършено престъплението.¹⁷

¹⁶ Art. 22 (1, 4), par. 55 EU Directive 2012/29/EU; Art. 19(3) EU Directive 2011/92; Artt.12 (3,4), 13, 14, EU Directive 2011/36

¹⁷ Article 22 (2), par. 56 Directive 2012/29/EU

Точният изказ, използван в Европейската директива за жертвите е:

(55) “ По време на наказателното производство някои жертви са особено изложени на риск от вторично и повторно виктимизиране, от сплашване и отмъщение от страна на извършителя. Възможно е този риск да произтича от личните особености на жертвата, от вида или характера на престъплението или от обстоятелствата, при които е извършено. Тези рискове могат да бъдат ефективно установени единствено чрез индивидуални оценки, извършени на възможно най-ранен етап. Тези оценки следва да се извършват за всяка жертва, за да се определи дали тя е изложена на риск от вторично и повторно виктимизиране, от сплашване и от отмъщение, и какви специални мерки за защита са необходими. ”

(56) “При индивидуалните оценки следва да се вземат под внимание личните особености на жертвата, като възраст, пол, полова идентичност или полого изразяване, етнически произход, раса, религия, сексуална ориентация, здравословно състояние, увреждания, статут на пребиваване, затруднения в общуването, връзка с извършителя на престъплението или зависимост от него, предишни извършени срещу жертвата престъпления. При оценките следва също да се взема предвид видът или характерът на престъплението и обстоятелствата, при които е извършено, например дали е престъпление от омраза, престъпление, подбудено от предрассъдъци или дискриминация, сексуално насилие, насилие при близки взаимоотношения, дали извършителят е бил в позиция на контрол, дали жертвата пребивава в район с висока престъпност или много престъпни групировки или дали държавата на произход на жертвата е различна от държавата членка, в която е извършено престъплението. ”

(57) “Жертвите на трафик на хора, тероризъм, организирана престъпност, насилие при близки взаимоотношения, сексуално насилие или сексуална експлоатация, насилие, основано на пола, престъпление от омраза и жертвите с увреждания и децата жертви обикновено са подложени в по-висока степен на вторично и повторно виктимизиране, сплашване и отмъщение. При оценките следва да се обръща специално внимание дали тези жертви са изложени на риск от подобно виктимизиране, сплашване и отмъщение и следва да се съществува сериозна презумпция, че тези жертви ще извлекат полза от специални мерки за защита.”

(58) “На жертвите, определени като уязвими по отношение на вторично и повторно виктимизиране, сплашване и отмъщение, следва да се предложат подходящи мерки за защита по време на наказателното производство. Конкретният характер на тези мерки следва да се определя чрез индивидуална оценка, като се вземе предвид желанието на жертвата. Обхватът на всяка подобна мярка следва да се определя, без да се засягат правото на защита и в съответствие с правилата за дискреционните правомощия на съда. Тревогите и опасенията на жертвите по отношение на производството следва да бъдат ключов фактор за определяне дали жертвата се нуждае от конкретна мярка за защита..”

(59) “Поради непосредствени оперативни нужди и ограничения може да не е възможно да се гарантира например, че всеки път един и същ полицейски служител разпитва жертвата; примери за

такива ограничения са заболяване, отпуск по майчинство или родителски отпуск. Освен това помещенията, специално предназначени за разпит на жертвите, може да не са на разположение например поради ремонт. При такива оперативни или практически ограничения може да не е възможно във всеки отделен случай да се предоставя специална мярка, предвидена след индивидуална оценка.”

(60) “Когато в съответствие с настоящата директива на детето трябва да бъде назначен настойник или представител, тези функции биха могли да се изпълняват от едно и също физическо лице или от юридическо лице, институция или орган.”

(61) “Служителите, участващи в наказателното производство, за които има вероятност да влязат в личен контакт с жертвите, следва да имат достъп до и да получат подходящо първоначално и текущо обучение до ниво, подходящо за контакта им с жертвите, така че да са в състояние да идентифицират жертвите, да установяват техните нужди и да се отнасят с тях с достойнство, тактичност, професионално и по недискриминационен начин. Лицата, за които има вероятност да участват в индивидуалната оценка за установяване на конкретните нужди на жертвите от защита и за определяне на нуждата им от специални мерки за защита, следва да получат специално обучение относно начина на извършване на такава оценка. Държавите членки следва да осигурят такова обучение за полицейските служители и съдебните служители. Също така обучението следва да се насърчава за адвокати, прокурори и съдии, както и за практикуващите лица, които предоставят услуги за подкрепа на жертвите или за възстановително правосъдие. Това изискване следва да включва обучение относно конкретните служби за подкрепа, към които жертвите следва да бъдат насочени, или специализирано обучение, когато тяхната работа е насочена към жертви със специфични потребности и специално психологическо обучение, ако е необходимо. По целесъобразност това обучение следва да отчита разликите между половете. Действията на държавите членки по отношение на обучението следва да бъдат допълнени от насоки, препоръки и обмен на най-добри практики в съответствие с Пътната карта от Будапеща.”

Последвай ни

Terre des hommes in Europe

tdh-europe.org

twitter.com/TdhEurope

www.facebook.com/TdhEurope

Terre des hommes Hellas

www.facebook.com/tdh.greece

twitter.com/tdh_greece

Terre des hommes Romania

tdh.ro

www.facebook.com/TdhRomania

Child Circle

www.childcircle.eu

twitter.com/ChildCircle.EU

Child Rights Center, Serbia

cpd.org.rs

www.facebook.com/Centarzapravadeteta

Defence for Children The Netherlands

www.defenceforchildren.nl

twitter.com/DefenceChildren

www.facebook.com/DefenceForChildrenNL

Social Activities and Practice

Institute, Bulgaria

www.sapibg.org/bg

www.facebook.com/sapibg

Проект FOCUS е
съфинансиран от
програма „Права,
равенството,
гражданство“ на
Европейския съюз

